

AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu,
“Azərbaycan arxeologiyası və etnoqrafiyası”
№ 1, 2018, səh. 97–108

Şirin Teymur qızı Bünyadova
BDU-nun professoru
E-mail: Shirin_bunyad@mail.ru

Aynur Həşimova
BDU-nun Tarix Fakültəsinin tələbəsi

ŞAMAXININ BƏZİ MƏİŞƏT ƏŞYALARI

Açar sözlər: etnoqrafiya, Şamaxı, məişət, əşya

Ключевые слова: Этнография, Шамахи, домашняя утварь

Key words: ethnography, Shamakhi, household, utensils

Azərbaycan xalqının etnoqrafik baxımdan öyrənilməsi mühüm olan məsələlərindən biri də maddi mədəniyyət ünsürləridir. Həyatın müxtəlif sahələrində tətbiq olunan maddi mədəniyyət nümunələri hər bir dövrdə mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir. Əhəmiyyətli rolu ilə məişətdə fərqlənən belə ünsürlərdən biri də evdə işlədilən və gündəlik həyatda tələbat avadanlıqları olan məişət ləvazimatlarıdır. Onların bəziləri inkişafı bağlı olaraq artıq bu gün istifadə ömürlərini başa vurmuşlar. Bəziləri isə hələ də kənd yerlərində istifadədir. Məişətdə istifadədə olan əşyalar müxtəlif sənət sahələrinin varlığını təsdiq edən maddi nümunələrdir. Məqalədə əsas məqsədimiz XX əsrlərdə istifadə olunan məişət ləvazimatları haqqında məlumat verməkdir.

Məişət ləvazimatları evdə müxtəlif məqsədlər üçün istifadə olunan əşyaların cəmidir. Təsadüfi deyildir ki, o xammaldan, əhalinin təsərrüfat məşğuliyyətindən və həyat tərzindən xeyli dərəcədə asılıdır. Məsələn, maldar əhalidə mövcud olan ev ləvazimatları dəri, ağac və s. kimi möhkəm və davamlı şeylərdən ibarət olur və burada gil (saxsı) qablar bir o qədər də geniş yayılmışdır. Çünki əsas amil materialın davamlı olmasındadır ki, gildən hazırlanan qabların qırılma ehtimalı yüksək olduğuna görə ondan əsasən oturaq əhali istifadə edirdi. Oturaq əkinçilərdən ötrü isə əsas material ağac, gil, saman və müxtəlif metallardan ibarətdir. Məişət ləvazimatlarınınin tətbiq olunduğu sahələr müxtəlifdir. Bəzən onların vasitəsilə ayinlər icra olunurdu.

Ev ləvazimatlarını təsnifatına görə müxtəlif yanaşma baxımından bir neçə yerə ayırmaq olar. Qeyd etmək lazımdır ki, ev ləvazimatlarınınin hazırlanma və ölçülərinə görə seçildiyi kimi, həmçinin istifadə olunma yerinə görə də fərqləndiyi məlumdur. Göründüyü kimi onları tətbiq olunduğu sahəyə və hazırlandığı materiala görə fərqləndirmək olar. Məsələn, çörək bişirmək üçün, süd məhsulları saxlamaq üçün, daşıma məqsədli olduğuna görə, yığıcılıq üçün, ölçü vahidi olmaqla və s. kimi ev ləvazimatları mövcuddur. Bizcə bu bölgü tətbiq olunduğu məqsədə görə aşağıdakı kimi verilə bilər:

1. Bişirmə (qaynama), çalxalama məqsədi daşıyan.
2. Saxlamaq (yığmaq) üçün.
3. Daşıma vasitəsi olaraq.
4. Ölçü vahidi kimi.
5. İşıqlandırma vasitələri.
6. Örtüklər.
7. Müxtəlif həsmli iynələr, sancaqlar və qayçılar.

Bişirmə (qaynama) məqsədi daşıyan ləvazimatlar da öz növbəsində müxtəlif mahiyyətli ola bilər. Burada həm xörək, süd, həm də boyama və paltar qaynatmaq məqsədilə istifadə edilən qazanların olduğu nəzərə alınmalıdır. Belə ləvazimatlar da müxtəlif materialdan ola bilər. Məsələn, piti bişirmək üçün saxsı qablardan, qalan məqsədlər üçün isə mis qazanlardan istifadə etmək olar. Metaldan hazırlanan yumru formalı sacayağlar da çörək bişirmək üçündür. Bundan əlavə qatıq çalxalamaq üçün ağac və ya saxsı küp nehrə gündəlik həyatda istifadə olunan qablar idi.

Saxlamaq (yığmaq) üçün küp və ağac materialından məişətdə istifadə olunması məlumdur. Xüsusən oturaq əhalinin məişətində saxsı qablar maldar tayfalara nisbətən üstünlük təşkil etmişdir. Belə qablarda müxtəlif ərzaq malları, o cümlədən yağ, bal, şərab, un, qənd və s. saxlanılmışdır. Bundan əlavə cəvahirat və pul saxlama məqsədilə bəzəkli mücrülərdən və pul kisələrindən də istifadə edilmişdir. Saxlama vasitələrindən biri sandıqlar olmuşdur. Sandıqlar hər bir evdə olan vacib əşyalardan hesab olunur. Ev əşyalarını, pulu sandıqda mühafizə etmişlər. Təsadüfi deyildir ki, gəlinə verilən cehiz içərisində mütləq sandıq da olmuşdur. Maraqlıdır ki, gül saxlamaq üçün də xüsusi güldanlar mövcud olmuşdur.

Daşıma vasitəsi olaraq istifadə olunan məişət əşyalarına əsasən dəridən hazırlanmış tuluq, yun iplərdən toxunmuş məfrəş, parça boğça, çul və s. misal göstərmək olar. Ölçü vahidi kimi müxtəlif ölçülü daş və metal tərəzilərlə bərabər, məişətdə həmçinin fərqli həcmə malik oyulmuş ağac qablar istifadə olunmuşdur (1, 320-321).

Məişət əşyaları müxtəlif mərasimlər zamanı müəyyən ayinlərin icrasında istifadə olunmuşdur. Məsələn, Novruz bayramında fal açanda, gəlin köçəndə, uşağın qırxı çıxanda, ölü yuyulanda və s. vaxtlarda əşyaların (cam, aftafa, çırağ və s.) məxsusi təyinatı olmuş və onlara müəyyən məna çaları yüklənmişdir. Haqqında bəhs edəcəyimiz Şamaxının bəzi məişət ləvazimatları aşağıdakılardan ibarətdir.

Gəlgəl. Misdən hazırlanan tayqulp su qabıdır. Şamaxının yerli əhalisi çaydan suyu məhz gəlgəl vasitəsilə güyümə doldururdu (**şəkil 1**).

Cam (piyalə). Şamaxı əhalisi arasında cam həm də piyalə adlanırdı. Qədimdə şüşə qablar əhali arasında çox yayılmamışdı. Çox nadir hallarda tək-tək adamlarda şüşə qablara təsadüf olunurdu. Bu da onun davamlı olmamasından və sına bilməsi ehtimalından irəli gəlir. Camdan (piyalədən) əhali arasında xeyrat (ehsan) yeyilməsi üçün istifadə olunurdu. Hal-hazırda məişətdə bu camlardan geniş istifadə edilməsə də, məişətdə hələ də bu camlara rast gəlmək mümkündür. Bu məişət əşyası əksər evlərdə keçmişdən bir yadigar kimi qorunub saxlanılır (**şəkil 2**).

Ərsin. Misdən hazırlanan bu məişət əşyasına Şamaxının əksər evlərində rast gəlmək mümkündür. Belə ki, o sac üstündə çörək bişirərkən xəmiri kəsib, kündə halına gətirmək üçün istifadə olunan məişət əşyasıdır (**şəkil 3**).

Mərcimayi. Qədimdə Şamaxı əhalisi arasında “bəyğörmə” adətində istifadə olunan məişət əşyası olub. Bu adət zamanı mərcimayinin içərisinə 12 və ya 15 nəlbəki düzülürdü. Bu nəlbəkilərə müxtəlif meyvələr, konfetlər, xurma və s. qoyulur və onunla “bəyğörməyə” gedirdilər. Hal-hazırda mərcimayidən Şamaxının bəzi evlərində qadınlar yorğan sıriyarkən istifadə edirlər. Belə ki, sıriyan yorğanın hamar alınması üçün mərcimayini yorğanın üzərinə qoyurdular (**şəkil 4**). Mərcimayi kəlməsi yerli camaat tərəfindən məcmaiyə deyilir.

Sərnici. İki qulplu (cüt qulp) məişət əşyası kimi müxtəlif ölçüdə olurdu. O əsasən süd sağımında gərəkli idi. **Satıl.** Müxtəlif ölçülərə malik qab olmaqla, əsasən qoyun sağımında süd qabı qismində istifadə edilirdi.

Sini. Müasir dövrdə dilimizə padnos kimi daxil olmuş məişət əşyasıdır, əslində hələ çox qədimlərdən məlum olan sözdür. Sini əhali üçün müəyyən qəddər boşqabı əvəz edirdi. Ondən yemək üçün istifadə olunurdu. Bundən əlavə çay süfrəsi üçün stəkan və nəlbəki, müxtəlif mərasimlərdə çörək, halva, kasa və digər məişət əşyalarını daşımaq məqsədilə sini gərəkli olub.

Güyüm. Misdən hazırlanan bu məişət əşyasından Şamaxı sakinləri bu-laqdan içməli su gətirmək üçün istifadə edirdilər. Bu məişət əşyasının gövdəsi enli, boğaz hissəsi isə uzunsov olub hal-hazırda Şamaxı sakinləri arasında, əsasən kəndlərdə ən işlək məişət əşyalarından biri sayılır (**şəkil 5**).

Mis qazan. Adından görüldüyü kimi misdən hazırlanan bu məişət əşyasından el arasında ənənəvi olaraq müxtəlif yeməklər hazırlamaq üçün istifadə edirdilər. Misdən alınan sənət nümunələrindən istifadə eyni zamanda Azərbaycanda misgərliyin qədim tarixə malik olması və bu məkanda metalışləmə sənətinin inkişafı barədə fikir söyləməyə əsas verir. Belə qazanlar müxtəlif ölçülərə malik olmaqla uzun müddət istifadəyə davam gətirir. Hətta qalaylamaqla onun ömrünü daha da uzatmaq mümkün olur. Davamlı məmulat olduğuna görə uzun müddət saxlanılır (**şəkil 6**). Xeyir-şər məclislərində təmənnasız olaraq istifadəyə təqdim olunur.

Bayda. Misdən hazırlanan bu məişət əşyasının tutumu 2 litrdir. Qədimdə Şamaxı əhalisi arasında bayda məişət əşyasından ölüləri yumaq üçün istifadə edirdilər. Bu əşya vasitəsilə ölüni yuyarkən onun üzərinə su tökürdülər. Bu məqsəd daşdığına görə ondan başqa vaxtlar digər təyinat üçün tətbiq etmirlər. Lakin bildiyimiz kimi digər ərazilərdə onun ümumən süd sağımında da gərəkli əşya qismində istifadə edilməsi məlumdur.

Qul. Misdən hazırlanan bu məişət əşyasına bəzi bölgələrimizdə yerli ləhcədə “haftafa” da deyilir. Bu məişət əşyasından ələ su tökmək üçün istifadə edilirdi. Elmi ədəbiyyatda “aftafa” adlanır (**şəkil 7**). Məlumdur ki, aftafa ləyən qonaqlıq mərasimlərində əl yumaq üçün gərəkli məişət əşyası idi. Süfrə başında əyləşən qonaqlara zərif qabda su və ləyən gətirirlər. Süfrə başında oturmazdan əvvəl əl və üz yuyulmalıdır. Qonaqlar yerlərindən qalxmadan əllərini yuyurlar. Etikaya görə, əl yumaq qaydası belədir: qonaqların birincisi əlini yuyandan sonra növbə ondan sağ tərəfdə oturan qonağa çatır. Beləliklə, onların hamısı növbə ilə əlini yuyur. Yeməkdən sonra da aftafa-ləyən gətirilir (2, 129).

Kəfkir. Müxtəlif ölçülü ola bilirdi. Nisbətən kiçik ölçülü formalarından xəngəl hazırlanmasında, daha böyük ölçülü formasından isə “xeyir” və “şər” mərasimlərində yemək (bozbaş) hazırlanmasında indi də istifadə olunmaqdadır. Əksər yeməklərdə qaynayan yeməyin kəfini yığmaq üçün, yeməyin suyunu süzmək üçün istifadə olunur.

Çilovsüzən. Bəzi bölgələrimizdə “aşsüzən” adı ilə tanınır. Adətən aş süzmək üçün istifadə edilirdi. Bu əşya başqa məqsədlə də məsələn, yuyulmuş götürünün suyunu süzmək üçün də gərəkli vasitədir (**şəkil 8**).

Sac. Dəmirdən hazırlanan məişət əşyası kimi əhali çörək bişirmək üçün müxtəlif ölçülü saclardan istifadə edir. Sacdan həmçinin “saciçi” adlanan yemək bişirilməsində də istifadə edilir. Bunun üçün sac çevrilir və onun iç tərəfində müxtəlif məhsullardan istifadə edilməklə yemək hazırlanır (**şəkil 9**). Göründüyü kimi onun ikitərəfi də istifadəyə yararlıdır.

Sacaq. Üzərinə sac qoyulan məişət əşyasıdır. Sacaqdan həmçinin “xaş” bişirmək üçün qoyun-quzu tükünün ütülməsində də istifadə edilir (**şəkil 10**). Sacayaq deməkdir.

Maşınka. Şamaxı əhalisi bu məişət əşyasından uzun müddət yemək bişirmək üçün istifadə etmişdir. Bu məişət əşyasının aşağı hissəsi dördkünc formada olub küncünün birində neft tökmək üçün xüsusi yer vardır. İç tərəfdən isə üç piltəsi olur. Neft töküldükdən sonra piltəyə od vurulur və yemək qazanı maşınanın üzərinə qoyulur (**şəkil 11**).

Dəmir boçka. Məişətdə müxtəlif məqsədlərə xidmət edən dəmir boçkadan həm su qabı kimi, həm də heyvanlar üçün ərzaq növü olan yem, arpa saxlamaq üçün istifadə edilir.

Yegə. Məişət bıçaqlarının ağzı kütləşdikdə itiləmək üçün yegə adlanan məişət əşyasından istifadə edilir (**şəkil 12**). Bu bildiyimiz yeyədir.

Çıraq. Qədim zamanlarda gildən hazırlanıb. Günümüzdə də məişətdə qalmaqda davam edir. Hal-hazırda dəmirdən düzəldilən bu əşya evi işıqlandırmaq üçün istifadə edilir (3, 282-290). Gəlin gedən qızların yanında güzgü ilə bərabər, mütləq çıraq və ya şam aparılıb. Atalar sözlərində deyilir: «qız özgə çırağını yandırar» (4, 76). Yəni başqa evə gəlin köçdükdən sonra artıq həmin evə mənsubdur. Burada başqa ailəyə məxsusluq çıraqla əlaqələndirilmişdir. Maraqlıdır ki, Ə.Çələbizadənin verdiyi məlumatlardan da aydın olduğu kimi qıza verilən cehiz məclisə təqdim olunur və molla verilən əşyaları bir-bir siyahıya alır. Xüsusən də güzgü ilə lampa birinci olaraq ortaya gətirilir. Lampanı yanan vəziyyətdə gətirirlər. Bundan əlavə, gətirilən əşyalar içərisində aftafa da olur ki, onu da içi su ilə dolu olaraq gətirirlər. Su aydınlığa, xoşbəxtliyə, lampanın yanması da aydınlığa (işlərin avand olmasına, getdiyi yerdən yarımmasına) dəlalət edir (5, 47). Fransız yazıçısı Aleksandr Düma azərbaycanlıların toy mərasimi haqqında yazarkən «gəlini ata mindirirlər, qadınlar şamlarla yolu işıqlandırır və onu ər evinə yola salırlar. Qapının ağzında əri onu gözləyir və qəbul edir»- demişdir (6, 113). Deməli, çiraqlara aydınlıq rəmzi kimi mənə yüklənmişdir.

Fənər. Evlərin işıqlandırılmasında zəruri vasitə sayılan fənər neftlə işləyən məişət əşyası olmuş və əsasən divardan asılırdı. Bu bildiyimiz çıraqdır ki, Şamaxıda da türklərdə olduğu kimi fənər adlanır. Qazaxda isə ona yel çırağı deyirdilər (10).

Qırxlıq. Təsərrüfatda yun qırxımı vacib proseslərdən biri idi. Təsərrüfatda aparıcı rola malik olan qoyunçuluqda qırxım zamanı qoyunları qırxmaq üçün (qayçı növü) tətbiq olunan alətdir (**şəkil 13**).

Ağızlıq. Misdən və ya dəmirdən hazırlanan bu məişət əşyası vasitəsi ilə tuluğa qatıq, motala şor tökmək üçün istifadə edilirdi (**şəkil 14**).

Daş tərəzi – Digər adı şan tərəzidir. Əhali arasında daha çox daş tərəzi adı ilə tanınır. Ağacdan hazırlanan bu məişət əşyası çəki vasitəsi kimi istifadə olunur. Müəyyən ölçülü bir ağaca kəndirlər (ip) vasitəsilə bərkidilən iki çanağın bir gözünə çəki daşları, digərinə isə çəkilən əşya qoyulur. Ağac qulp və kəndirlər vasitəsilə yuxarı qaldırılan tərəzi gözlərində düzgün çəkini müəyyən etmək olur (**şəkil 15**).

Çömçə. Yemək bişirərkən istifadə edilən məişət əşyası kimi müxtəlif ölçülərə malik olurdu. Xalq arasında bəzən belə ifadə işlənir ki, «yuyulmamış çömçə» kimi özünü atır ortalığa. Bu da məişətdə ondan daha çox istifadə edildiyinə işarədir.

Tabaq. Qədimdə əhali arasında tabaqdan taxıl sovrmaq üçün istifadə edirdilər. Taxılı tabağa tökür və onu başlarına qoyurdular ki, külək taxılın içində olan samanı, qılçığı sovsun.

Qılıc. Bu əşyadan əsasən şalvar və patava toxunmasında istifadə edilirdi. Patava corab yerinə istifadə olunurdu.

Mücrü. Qədimdə gəlin köçən qızların cehzlərini xüsusilə də zinət əşyalarını gəlin köçdüyü evə aparmaq üçün zəruri məişət əşyası sırasındadır. **Sandıq** məişət əşyası qızlar gəlin köçərkən cehiz kimi verilir.

Çanaq. Dairəvi formalı olub həcmi isə 10 litr olan çanaqdan əhali arasında süd saxlamaq üçün istifadə edilirdi.

Cəhrənin vasitəsilə toxumaq üçün lazım olan yun ipi əyirirdilər.

Taxta boçka. Ağacdan hazırlanan bu məişət əşyasından əsasən un saxlamaq üçün istifadə edilir (**şəkil 16**).

Həvə. Xalça, palaz toxumaq üçün istifadə edilən əmək alətidir.

Dördayaq. Bu məişət əşyasından sac çörəyi (lavaş) bişirərkən kündələrin hazırlanmasında və yayılmasında istifadə edilir. Hal-hazırda Şamaxının əksər evlərində, xüsusən də kəndlərində ən işlək məişət əşyalarından biri kimi qalmaqda davam edir (**şəkil 17**).

Oxlovdan əhalinin dediyi dildə desək, sac çörəyi yəni, lavaş çörəyi bişirərkən yoğrulmuş kündənin yayılması üçün istifadə edilir. Məişətdə hələ də istifadə olunan gərəkli əşyadır. (**şəkil 18**).

Ətdoğranan. Yoğun ağac kötüyü dairəvi formada kəsilərək ət doğranması üçün istifadə edilir ki, bunu da əhali ət doğranan adlandırır. Hər bir evdə rast gəlinən bu məişət əşyasının hazırlanma üsulu çox sadə olsa da, bu məişət əşyasının hazırlanmasında bir qayda həmişə gözlənilməlidir. Belə ki, hazırlanacaq ətdoğranan möhkəm ağacdan hazırlanmalı və mütləq qurudulmalıdır. Bu məişət əşyasından istifadə də hazırlanması qədər olduqca sadədir. Belə ki, doğranılacaq ət bu ağac kötüyünün üzərinə qoyulur və kəsici vasitələrlə (balta, çapacaq) doyulur.

Kirgit. Dəmirdən hazırlanan bu məişət əşyasından xalça, palaz toxumaq üçün istifadə edilirdi (**şəkil 19**).

Səkcə. Bu məişət əşyasından adətən suyun sərin qalması üçün istifadə edilir. Belə ki, taxılçılıqla məşğul olan əhali əkin-biçin vaxtı sahədə işləyərkən ətrafda içməli su olmadığından özləri ilə su götürməli olurdular. Bu zaman da səkcə adlanan məişət əşyası dada yetirdi. Suyun sərin qalması üçün səkcə torpağa basdırılırdı.

Dolça. Əhali arasında işlənən adı dopça olub su, süd saxlamaq üçün yararlı idi.

Səhəng. Bu məişət əşyası nisbətən qədim zamanlarda bulaqdan içməli su gətirmək üçün istifadə olunub. Güyümdən fərqli olaraq səhənglə su çiyində və beldə sarma üsulu ilə daşınırdı. Hal-hazırda məişətdə o qədər də işlənmir. Günümüzdə əhalinin bulaqdan içməli su gətirmək tələbatını mis güyümlər ödəyir.

Qalqa. Bu məişət əşyası gildən hazırlanıb. Qədimdə Şamaxı sakinləri arasında maya dopusunun əhali arasında işlənən adı qalqa olub.

Nehrə. Bu məişət əşyasına əhali arasında yağ hasil etmək üçün üstünlük verilib. Şəkildə görüldüyü kimi saxsı nehrənin boğazdan aşağı hissəsində qulp, onun altında isə nehrəni çalxalayarkən yaranan qazlı havanın çıxması üçün kiçik ölçülü deşik olurdu. Hal-hazırda bu əşyalara əhali arasında nadir hallarda təsadüf olunur (**şəkil 20**).

Motal. Qoyun-quzu dərisindən hazırlanan bu məişət əşyasına Şamaxının demək olar ki, bütün evlərində rast gəlmək mümkündür. Bu məişət əşyası şor və ya pendir yığmaq üçün istifadə edilir. Bu zaman dəri tərsinə çevrilir, qolları və arxa hissəsi ip vasitəsi ilə möhkəm bağlanır və içərisinə ağ kətan çəkilir (**şəkil 21**).

Tuluq. Qoyun dərisindən hazırlanır. Öncə qoyunun dərisi yundan qırxlıq vasitəsi ilə təmizlənir, təmizlənən dəri duza qoyulur daha sonra isə dəri qurumaq üçün günün altına qoyulur. Dəri quruduqdan sonra isə onun arxası və qollarının ağzı ip vasitəsi ilə möhkəm bağlanır. Tuluq adlanan bu məişət əşyasından əvvəllər nehrə kimi istifadə edilirdi.

Eymə. Qoyun dərisindən hazırlanırdı. Hazırlanma üsulu tuluqda olduğu kimidir. Qatıq yığmaq üçün istifadə edilirdi.

Dağarcıq da qoyun və quzu dərisindən hazırlanırdı. Öncə dəri yundan təmizlənir sonra isə yuyulur, duzlanır və qurudulurdu. Yundan təmizlənən üzü bayıra, digər üzü isə içəri tərəfə olur. Bu əşya əhali arasında un yığmaq üçün istifadə edilirdi.

Çuval. İpdən toxunan çuvaldan əsasən un saxlamaq üçün istifadə edilirdi.

Heybə (xurcun). Məişətdə istifadə olunan toxuculuq məmulatından biri kimi ipdən toxunurdu. Bir yerə gedərkən yük daşımaq üçün istifadə edilirdi, əsasən, ulağa yığılırdı.

Səbət. Qarğıdan hörülürdü, əsasən meyvə yığmaq üçün istifadə edilirdi.

Şərab səbəti. Şamaxı bölgəsinin təbii-coğrafi şəraiti əlverişli olduğundan ənənəvi olaraq üzümçülüynün inkişafını təmin etmişdir. Üzümçülüynün qədim tarixi olduğu arxeoloji qazıntılar vasitəsilə də sübuta yetirilir. Bu da eyni zamanda şərabçılığın olmasına zəmin yaratmışdır. İslam dininin Azərbaycan ərazisində geniş yayıldığına və şərab qadağa qoyulduğuna baxmayaraq şərab istehsalının tamamilə aradan çıxdığını söyləmək olmaz. Tarixən şərabı uzun illər saxlamaq üçün müxtəlif məişət əşyalarından istifadə edilmişdir. Şəkildə gördüyümüz bu “şərab səbəti”nin içərisi şüşədən, üzəri isə bərk rezindən toxunmuşdur (**şəkil 22**).

Bidon. Əhali arasında “bidon” adı ilə tanınan bu məişət əşyası nehrə kimi istifadə edilir. Bu məişət əşyası əsasən aliminyumdan hazırlanır, onun içərisinə yağ hasil etmək üçün qatıq tökülür və təxminən bir saata yaxın çalxanır. Bidonun ağız dəmir tıxac vasitəsi ilə bərkidilir və hərdən çalxanma prosesində qazlı havanı çıxarmaq üçün bidonun qapağı ehtiyatla açılır.

M.Xəlilova Bakıda ixtisaslaşmış sənətkarlıq və kустar sənayenin mövcudluğunu qeyd edir (7, 12). Belə ixtisaslaşmanın Şamaxıda da olduğunu demək mümkündür. Bundan əlavə A.Mustafayevin zaman keçdikcə istehsal texnologiyasının təkmilləşməsini, sənətdaxili ixtisaslaşmanın dərinləşməsini, təsərrüfat məşğuliyyətinin sənətkarlığın müxtəlif sahələrinin inkişafına təsirini qeyd etməsi maraqlıdır (8, 353). C.Mustafayev də Xanlıqlar dövründə sənətkarlıq sahələrinin şəhərlərin inkişafı ilə bağlı olduğunu qeyd edir (9, 5). Bütün bu deyilənlər nəinki Şamaxıda ümum Azərbaycan məkanında sənətkarlıqda ixtisaslaşmanın olduğunu təsdiq edir.

Beləliklə, qeyd olunanlara belə yekun vura bilərik ki, sənətkarlıq sahələrinin qədim tarixə malik olduğu Azərbaycan diyarının müxtəlif bölgələrində olduğu kimi o cümlədən, Şamaxı ərazisində də mövcud olan bir sıra məişət əşyaları hələ də ailələr tərəfindən istifadə edilməkdədir. Onlardan bəziləri isə sadəcə evlərdə qalır, lakin istifadə ömrünü başa vurmuşdur. Belə əşyaların məişətdə təyinatı müxtəlif məqsədlərə xidmət etmişdir. Bəzən onların vasitəsilə ayınlar icra olunurdu. Təsərrüfatın, ailə məişətinin müxtəlif sahələrində məişət ləvazimatlarının özünəməxsus təyinatı mövcud olmuşdur. Məişət ləvazimatları hazırlanmışları xammaldan asılı olaraq uzun zaman mühafizə olunmuşdur.

ƏDƏBİYYAT

1. Bünyadova Ş. Azərbaycanın təsərrüfatı və maddi mədəniyyəti. XII-XVI əsrlər. Bakı, Elm, 2007, 360 s
2. Kərimov Q. Şəriət və onun sosial mahiyyəti. Bakı, Azərənəşr, 1987, 222 s
3. Orta əsrlərdə Azərbaycanda işıqlandırma vasitələri. Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri. № 1, Bakı, Mütərcim, 2015 s 282-290
4. Atalar sözü (top. Ə.Hüseynzadə). B. Yazıçı, 1981, 336 s
5. Çələbizadə Ə. Quba - dövrün adət və qaydaları (XIX-XX əsrin 20-30-cu illəri). Bakı, 2009, 364 s.
6. Paşayev Q. Seçilmiş əsərləri. 7 cildə, VI c. Bakı, Təhsil, 2012, 680 s
7. Xəlilova M. XIX əsrin sonu-XX əsrin əvvəllərində Bakıda sənətkarlıq. Bakı, Elm, 2009, 200 s
8. Mustafayev A. Sənətkarlıq. Azərbaycan etnoqrafiyası 3 cildə, 1 c. Bakı, Şərq-Qərb, 353-496 s
9. Mustafayev C. Xanlıqlar dövründə Azərbaycanda sənətkarlıq. Bakı, Elm, 2002, 272 s
10. Məlumatçı Umudlu İsmayıl Balı oğlu, 1952-ci il təvəllüdü (Qazax).

Бунятова Ширин, Хашимова Айнур

НЕКОТОРЫЕ ПРЕДМЕТЫ ДОМАШНЕЙ УТВАРИ ШЕМАХИ

РЕЗЮМЕ

В статье дается анализ о домашних утварях традиционно использованных в XX веке в городе Шамахи. Как элемент материальной культуры домашняя утварь имеет большое значение в быту каждого народа. Некоторые из них связи с развитием техники утратили свою былую значимость, но тем не менее они сохраняются. А некоторые из них используются и сегодня, в сельских местностях, а также в самом городе Шамахи. По таким предметам, можно определить даже какие отрасли ремесла существовали в Азербайджане. Также можно говорить и о торговых связях.

Как мы знаем, домашняя утварь зависит от образа жизни населения, от хозяйственных занятий и наличие сырья. Утварь традиционно считалась продуктом деятельности ремесленника и по этому в статье тоже дается классификация по материалу (деревянная, керамическая, металлическая). Здесь говорится о том что, не распространена глиняная посуда среди скотоводов-кочевников. Имеют место ритуальные действия и представления, связанные с основными типами домашней утвари.

В статье дается названия домашней утвари, присущи Шамахинскому району.

Bunyatova Shirin, Hashimova Aynur

SOME ITEMS OF SHEMAKHA HOUSEHOLD UTENSILS

SUMMARY

In this article described about analyze's the household utensils which used traditionally in the 20th century in the city of Shamakhy. As an element of material culture, household utensils are the great importance in the life of each people. Some of them lost their former importance associated with the development of technology, but nevertheless they are preserved. And some of them are used today, in rural areas, as well as in the city of Shamakhy. In such subjects, it is possible to determine even which branches of craft existed in Azerbaijan. It may also talk about trade relations.

As we know household utensils depend on way of life of the population, economical activities and the availability of raw materials. Utensils has traditionally been considered a product of the artisan's activities and therefore the article also gives a classification according to the material (wood, ceramic, metal). Here it is said that pottery is not common among nomadic cattlemen. There are ritual actions and ideas related to the main types of household utensils.

The article gives the name of household utensils they are inherent in the Shamakhy district.

ŞAMAXININ BƏZİ MƏİŞƏT ƏŞYALARI

(şəkil 1)

(şəkil 2)

(şəkil 3)

(şəkil 4)

(şəkil 5)

(şəkil 6)

(şəkil 7)

(şəkil 8)

(şəkil 9)

(şəkil 10)

(şəkil 11)

(şəkil 12)

ŞAMAXININ BƏZİ MƏİŞƏT ƏŞYALARI

(şəkil 13)

(şəkil 14)

(şəkil 15)

(şəkil 16)

(şəkil 17.1)

(şəkil 17.2)

(şəkil 18)

(şəkil 19)

(şəkil 20)

(şəkil 21)

(şəkil 22)